

ELABORAREA ETICII GLOBALE – MODALITATE EFICIENTĂ DE ASIGURARE A DIALOGULUI DINTRE CIVILIZAȚII ȘI INSTRUMENTARIU EFICIENT ÎN REZOLVAREA PROBLEMELOR STRINGENTE ALE OMENIRII

Valeriu CAPCELEA

doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar,
seful Secției Nord a Academiei de Științe a Moldovei

***Abstract.** This article deals with global ethics, which under the present conditions can ensure the dialogue between civilizations and contribute effectively to solving the most pressing problems facing humanity. The process of emergence of global ethics and the need to develop a new ethics of communication that indicates how people from different civilizations and cultures need to communicate are examined. At the same time, the author refers to information ethics and the relationship between ethics and global climate change, which are elements of global ethics. In conclusion, it is noted that without a global ethics and a Code of ethical and moral norms created on the basis of synthesizing the values, norms and moral principles of different peoples and religions it will be very difficult to solve the most pressing problems facing humanity in this regard beginning of the millennium.*

Keywords: *ethics, global ethics, communication ethics, information ethics, the relationship between ethics and global climate change.*

Globalizarea reprezintă un fenomen actual, controversat, cu o multitudine de conotații și cu reverberații în toate domeniile vieții sociale, care a determinat schimbări atât la nivel social, cât și la nivel organizațional. Ea se referă la un proces accentuat de integrare pe plan mondial și de răspândire a unui set de idei, mai mult sau mai puțin legate de activitatea economică și de producția bunurilor materiale, forțele promotoare fiind liberalizarea comerțului

internațional și a fluxurilor de capital, accelerarea progresului tehnologic și societatea informațională. Procesul globalizării înseamnă extinderea la maximum a pieței pe care se valorifică produsele, prin demontarea barierelor în fața circulației libere a bunurilor, persoanelor, serviciilor. Ea transformă oamenii într-o populație numeroasă, guvernată de reguli simple ce fac abstracție de condițiile de spațiu și timp și par a fi, prin înlăturarea oricărei limitări puse libertății, însăși „triumful rațiunii” și, ca urmare, „sfârșitul istoriei”.

În literatura de specialitate, globalizarea este privită sub două aspecte: unul pozitiv, ce se concentrează pe beneficiile uniformizării și a mondializării societăților, și unul negativ, care acuză globalizarea pentru pierderea individualității unui popor, a unei comunități. Pe de o parte, oamenii au acces la o cantitate din ce în ce mai mare de bunuri, iar dacă procesul se produce la scară planetară, atunci este clar că prin globalizare sunt dezvoltate zone rămase în urmă, sunt puse în valoare zăcămintele lor, resursele de materii prime, de energie și chiar resursele umane, care generează conflicte dintre civilizațiile de pe Terra. Globalizarea, dacă aduce prosperitate, o aduce cu prețul pierderii unor puncte de reper ale colectivităților umane. Oricum, globalizarea este un proces obiectiv, ea se întâmplă chiar dacă suntem de acord cu ea sau nu. Pe de o parte, ea aduce bunăstare, dar pe de altă parte, aduce și efecte perverse [1].

La începutul anilor 1990 teologul catolic elvețian Hans Kung a inițiat proiectul sub denumirea *Weltethos* (Etica globală) [2], care a fost o tentativă de a descrie ce este comun în religiile mondiale (nu ceea ce le dezbină), pentru a elabora un cod minimal a regulilor de conduită pentru toți oamenii de pe Terra în condițiile globalizării. Viziunea asupra eticii globale și-a găsit expresia în documentul scris de H. Kung „*Pe calea spre etica globală: declarația inițială*”, care a fost semnată în cadrul *Parlamentului religiilor lumii* în anul 1993 de conducători religioși și spirituali din întreaga lume. În acest document, reprezentanții tuturor religiilor (creștinism, budism, islam, hinduism, jainism, taoism, confucianism, zoroastrism), au ajuns la o înțelegere despre principiile eticii globale și și-au asumat obligațiunea de a promova principiile eticii globale, angajându-se să se sprijine în

acțiunile lor pe patru directive irevocabile: 1) non-violență și respect pentru viață; 2) solidaritate și orânduială economică corectă; 3) toleranță și viață bazată pe adevăr; 4) drepturi egale și parteneriat între bărbați și femei.

H. Kung în lucrarea *Responsabilitatea globală* publicată în 1990 remarca: „Nu poate fi pace între țări fără pace între religii... Nu poate fi pace între religii fără dialogul dintre religii... Nu poate fi dialog între religii fără cunoașterea bazelor religiei” [a se vedea: 2]. Ulterior, pentru a contracara fenomenele sociale negative care apar în urma globalizării, la 1 noiembrie 1998 a fost adoptată rezoluția *Adunării Generale a ONU*, care a declarat anul 2001 ca an al dialogului dintre civilizații, iar la 9 noiembrie 2001 la ședința plenară a *Adunării Generale a ONU* a fost adoptată rezoluția *Agenda Globală pentru Dialogul între Civilizații*.

În această rezoluție se sublinia necesitatea de a recunoaște și a respecta valorile tuturor civilizațiilor, a căuta ceea ce este comun, ce unește popoarele cu scopul de a contribui la soluționarea tuturor problemelor care stau în fața umanității. Reprezentanții statelor ce au semnat rezoluția au exprimat încrederea în faptul că dialogul dintre civilizații reprezintă un proces care are loc în interiorul lor și la hotarul dintre ele, ce este fundat pe participarea comună și pe dorința colectivă de a învăța, a descoperi pentru sine și a studia concepțiile, a scoate la iveală sferele de înțelegere generală și valorile fundamentale, a aduce la un numitor comun diversele abordări prin intermediul dialogului [3].

O astfel de interpretare a dialogului dintre civilizații este destul de amplă și deschide comunității umane un spațiu suficient pentru realizarea pe baza lui a cercetărilor științifice pentru a elabora conceptul acestui dialog ca un fundament al sistemului de acțiuni practice în domeniu. În programul de acțiuni au fost stipulate un șir de măsuri concrete în această direcție:

1. Dezvoltarea științei și a învățământului cu scopul de a obține o înțelegere obiectivă atât a trăsăturilor definitorii a fiecărei civilizații, cât și a deosebirilor dintre ele, a căilor și mijloacelor de dobândire a unei interacțiuni mai constructive, a unei înțelegeri mai profunde dintre ele”.

2. Activizarea și impulsionarea traducerii și răspândirii celor mai fundamentale cărți și studii care reflectă esența diverselor culturi și civilizații”.

3. Organizarea conferințelor, simpoziunilor, seminarelor, cu scopul de a contribui la înțelegerea reciprocă, la toleranță și dialog între civilizații” [3].

Autorii rezoluției în cauză au considerat că baza fundamentală a dezvoltării dialogului dintre civilizații, o reprezintă elaborarea *eticii globale*, care trebuie să sintetizeze valorile, normele și principiile morale ale tuturor civilizațiilor. În documentul adoptat de *Parlamentului religiilor lumii* în anul 1993 se menționa faptul că prin sintagma „etică globală” nu trebuie să înțelegem o ideologie globală sau o singură religie unificată, deasupra oricărei religii existente și, cu siguranță, nu trebuie să înțelegem dominația unei singure religii asupra celorlalte. Prin *etica globală* înțelegem un consens fundamental, bazat pe valori morale general-umane, pe standarde irevocabile și atitudini personale. În absența unui astfel de consens fundamental în ceea ce privește etica, mai devreme sau mai târziu, orice comunitate va fi amenințată de haos sau instaurarea unui regim dictatorial, iar indivizii vor pica din punct de vedere spiritual” [4]. Totodată, în ea se subliniază că *etica globală* pentru instituțiile societății civile, pentru liderii și reprezentanții lor, solicită o dorință plină de pasiune și o tendință spre pace marcată de echitate, parteneriat și adevăr. Aceștia sunt cei patru stâlpi pe care se înalță sistemul *eticii globale*, care va contribui la ieșirea oamenilor din labirintul vicios al urii infinite spre a trece pe făgașul reconcilierii [4].

În opinia marelui filosof indian Mahatma Gandhi, *etica globală* ne poate ajuta să depășim „**cele șapte gafe pe care societatea umană le comite și care cauzează toată violența**”: „politica fără principii”, „bogăția fără muncă”, „plăcerea fără conștiință”, cunoașterea fără caracter”, „comerțul fără moralitate”, „știința fără umanitate”, „credința fără sacrificiu” [5].

Analizând aceste gafe (vicii) sociale trebuie să remarcăm, că *bogăția fără muncă*, e un rezultat al hoției, al șantajului, al abuzului, al înșelătoriei și minciunii, generatoare de dezechilibre și de suferințe, iar *plăcerea fără conștiință*, ca scop în sine, este încălcarea egoistă,

fără scrupule, a principiilor, normelor și valorilor morale, care aduce la suferințe. Totodată, *cunoașterea fără caracter* e generatoare de manipulare și încălcare a liberului arbitru al celorlalți, este creatoare de confuzie, de tulburare a echilibrului firesc al vieții, iar *comerțul fără moralitate*, fundat pe reclama agresivă și mincinoasă, e goana după câștig, prin vânzarea produselor de proastă calitate, nocive și periculoase, ambalate frumos, de multe ori ca rezultat al unor înțelegeri între cei fără niciun Dumnezeu, fenomen ce se întâlnește astăzi pretutindeni. *Știința fără umanitate*, duce la utilizarea descoperirilor pentru a obține supremație, pentru a amenința, pentru a produce distrugere și suferință din ce în ce mai multă, îndreptând omenirea pe un făgaș greșit, apropiat de distrugere, nu spre propășirea sa, iar *credița fără sacrificiu*, e formă fără conținut, fațadă frumoasă a unui interior urât, dacă trecem nepăsători pe lângă suferințele altora, dacă omul nu își asumă nici măcar o cât de mică jertfă proprie, pentru a aduce ajutor și alinare, el se îndepărtează astfel, de propria mântuire, de propriul rost. Și, în sfârșit, *politica fără principii*, e hoție, manipulare, minciună și distrugere, înhăitare cu răul și generatoare a lui (cât de precis a reușit să intuiască marele cugetător ceea ce se petrece astăzi în politică în general și în politica moldovenească, în mod special) [6, p. 43-44].

Încă în Evul Mediu Papa Grigore I cel Mare, a scos în vileag cele șapte păcate mortale – *mândria, zgârcenia, lăcomia, invidia, desfrânarea, mânia și lenea*, care se referă la relația noastră cu oamenii întru Dumnezeu. Totodată, păcatele enumerate de M. Gandhi, ne vorbesc despre relația noastră cu oamenii întru umanitate, despre comportamentul unui individ în societate.

Despre necesitatea elaborării unui *Cod de norme etice și morale* ce ar schimba caracterul globalizării, care ar pune-o în slujba întregii umanități s-a referit și Papa Ioan Paul al II-lea în adresarea sa către *Academia Pontificală de Științe Sociale* în anul 2001: „Globalizarea din punct de vedere aprioric nu este nici bună, nici rea. Ea va fi așa cum va fi făurită de oameni. Nici un sistem nu poate să se finalizeze prin sine însuși, și, din această cauză, trebuie să insistăm ca globalizarea ca și alte sisteme, să fie pusă în serviciul omenirii. Ea trebuie să slujească solidarității și binelui comun...Omenirea inițiind

procesul globalizării nu poate să se lipsească de un *Cod general de etică și morală* [7, p. 158]. În opinia lui, acest Cod nu înseamnă un sistem social-economic sau cultural unic care să domine, ce ar impune valori și criterii unilaterale ale argumentării etice. „Valorile morale general-umane există în toată multitudinea formelor sale culturale, dar ele trebuie găsite și evidențiate în calitate de forță conducătoare a dezvoltării și progresului general” [7, p. 159].

În viziunea noastră, pentru a materializa obiectivele *eticii globale*, este necesar de a elabora o *nouă etică a comunicării*, care să nu fie axată în exclusivitate pe studierea proceselor de comunicare, dar să indice cum trebuie să comunice oamenii între ei, să influențeze asupra proceselor reale prin intermediul creării unor noi construcții normative. *Etica comunicării* are menirea de a îndeplini o multitudine de funcții, printre care putem să remarcăm pe cea de sintetizare a experienței morale în sfera comunicării și funcția imperativ-formativă care fundamentează opțiunea normelor morale umanitare și, totodată, ne demonstrează necesitatea de a le respecta. Etica și morala ne învață cum trebuie să fim, iar etica comunicării ne învață cum trebuie să comunicăm și, în același timp, cum nu trebuie să comunicăm. Încă Aristotel afirma, că scopul eticii nu este de a obține cunoștințe, ea trebuie să se refere la acțiunile și faptele umane, ea trebuie studiată de om pentru a deveni virtuos. Dacă vom continua această idee, putem spune cu certitudine că scopul eticii constă în crearea eticii comunicării și sporirea culturii comunicării, care include în sine valorile ce orientează procesul comunicării, nivelul dezvoltării și particularitățile subiecților comunicării, capacitățile lor fiind îndreptate spre o înțelegere reciprocă, spre gradul de însușire a metodelor, mijloacelor și regulilor de comunicare.

Problemele ce țin de *etica comunicării* în statele lumii creștine sunt legate, în mod nemijlocit, de etica și morala creștină unde sfera comunicării nu se separă din sistemul general al atitudinii omului față de lume și față de alți oameni. Morala creștină este fundată pe valorile biblice morale general-umane, pe cele „zece porunci”, pe principiul iubirii și răbdării, care constituie esența și conținutul ei. În același timp, la musulmani *etica comunicării* se fundează în totalitate pe morala *Coranului*, însă în cadrul ei accentul se pune pe reglementarea

„tehnicii comunicării”. Spre deosebire de etica creștină, etica musulmană reprezintă etica normelor concrete, ea poartă un caracter practic, se interesează nu de fundamentele generale ale comportamentului, ci de conținutul ei. Problema fundamentală a acestei etici o constituie ce și cum să facă omul nu în general, dar în fiecare sferă a vieții sociale, în fiecare zi. Astfel, *etica musulmană* reiese din conceperea integrală și destul de reală a omului, care înțelege și acceptă posibilitățile lui limitate. Ea nu se fundează pe principiul că omul este asemănător lui Dumnezeu și prin aceasta este mai realistă, mai puțin înălțătoare decât etica creștină, conturând spațiul comportării lui morale responsabile.

Prin urmare, etica comunicării dintre civilizații trebuie să fie creată luând în calcul cele mai importante valori, virtuți, principii și norme morale general-umane create timp de milenii în cadrul religiilor mondiale – creștinism, islam, budism etc.

Un rol aparte în constituirea eticii globale o are, în opinia filosofului american Cristina Gorniak-Kocikowska, *etica informațională*, care posedă potențialul necesar pentru constituirea unei *etici globale*, ce poate fi utilă pentru societatea informațională. Ea consideră că natura revoluției informaționale ne denotă faptul că etica mileniului III va avea un caracter global în sens spațial, deoarece *etica informațională* va cuprinde globul pământesc în totalitate și, totodată, va fi adresată întregului ansamblu de acțiuni și relații umane [8, p. 179]. Ea crede că dacă rețelele computeriale poartă un caracter global, atunci putem vorbi de o *etică globală* care se află în proces de apariție [8, p. 186].

O altă parte componentă a eticii globale o constituie problema schimbărilor climatice și încălzirii globale. În aceste condiții, filosofii moralei au început, în ultimele decenii, a trata și elabora problema raportului dintre *etică și schimbările climatice globale* [a se vedea: 9, 10, 11, 12, 13]. În opinia filosofului american Stephen M. Gardiner, problema schimbărilor climatice reprezintă, din punct de vedere teoretic, o provocare, atât în sine, cât și în virtutea problemelor globale ale umanității. Un alt filosof american, Dale Jamieson, a sugerat ideea că abordarea cu succes a schimbărilor climatice va necesita o schimbare a paradigmei fundamentale a eticii. În opinia

noastră, St. Gardiner are dreptate, deoarece demonstrează că există o prezumție puternică pentru ca filosofii moralei să ia în serios schimbările climatice. Totodată, el se întreabă de ce aceste probleme sunt neglijate de ei? În opinia lui, explicația cea mai plauzibilă constă în faptul că studiul schimbărilor climatice reprezintă un fenomen ce este cercetat la frontiera dintre știință, economie, drept, relații internaționale și, în mod necesar, poartă un caracter interdisciplinar. În același timp, el insistă asupra faptului că schimbările climatice reprezintă o problemă de etică.

O analiză succintă a lucrărilor publicate cu privire la *dimensiunea etică a schimbărilor climatice și a încălzirii globale* ne arată că, *pe de o parte*, nu există prea multe studii care examinează relațiile existente între schimbările climatice globale și moralitate, iar *pe de altă parte*, ne demonstrează că filosofii nu au reușit să-și focalizeze atenția asupra acestor probleme. Prin urmare, putem să scoatem concluzia că *etica schimbărilor climatice globale* se află într-o fază incipientă. Ne raliem opiniei expuse de St. Gardiner, că doar în ultimele decenii, oamenii de știință au început să abordeze implicațiile etice în ceea ce privește schimbările climatice la nivel global, încercând să formuleze principalele direcții de studii în acest domeniu. Totodată, este destul de dificil de explicat de ce filosofii nu iau în serios și nu studiază problema schimbărilor climatice, cu toate că problemă în cauză este recunoscută pe plan internațional ca una din cele mai imperioase pentru întreaga civilizație. *În primul rând*, este greu de explicat faptul de ce ei au fost destul de reticenți în a efectua studii în acest domeniu, în timp ce reprezentanții multiplelor științe particulare au publicat foarte multe lucrări dedicate schimbărilor climatice. *În al doilea rând*, după cum afirmă specialiștii din cadrul diverselor discipline științifice, schimbările climatice reprezintă o problemă ce ține de etică și morală, care necesită o schimbare fundamentală a paradigmei nu doar în domeniul economic, în modurile actuale de producție, etc., dar, mai ales, în cadrul eticii globale. În același timp, lucrările publicate ne indică în mod cert, necesitatea efectuării unor studii complementare cu privire la acest domeniu și, în același timp, faptul că schimbările climatice ar trebui

să devină o preocupare serioasă atât a filosofii morale, cât și a științelor umanitare și sociale în general.

În opinia noastră, reieșind din documentele adoptate în cadrul diverselor foruri internaționale și, în același timp, din cauza insuficienței lucrărilor științifice elaborate în acest domeniu, schimbările climatice reprezintă probleme etice și filosofice destul de dificile, printre care putem specifica următoarele: a) elaborarea bazelor teoretice ale unei noi *etici globale privind schimbările climatice*; b) elucidarea rolului statelor în soluționarea schimbărilor climatice și obligațiile lor morale pentru viitorul umanității; c) crearea normelor etice și morale cu privire la schimbările climatice și proliferarea acestora; d) cercetarea raportului dintre *etica schimbărilor climatice globale* și relațiile internaționale; e) identificarea responsabilităților comune ale statelor în acest domeniu etc.

În viziunea filosofului român Sorin Maxim, *Etica globală* trebuie să ia în calcul faptul că omul mileniului trei are o responsabilitate morală față de societatea în care trăiește, față de destinul acesteia – inclusiv față de viitorul său îndepărtat – dar și față de desăvârșirea sa ca personalitate morală, „ca om între oameni” și nu ca om printre oameni. În același timp, „responsabilitatea morală este planul cel mai înalt al responsabilității ...este responsabilitatea persoanei care îl percepe pe Celălalt ca fiind mai important decât propria sa ființă... devine actul de naștere a simțului moral desăvârșit, care se descoperă responsabil nu numai pentru propriile acte dar și pentru cele ale semenilor săi” [14, p. 156-157].

La *Conferința ONU Mediul și dezvoltarea de la Rio de Janeiro* din iunie 1992, s-a remarcat pentru prima dată principiul etic al responsabilității morale a omului pentru păstrarea naturii [a se vedea: 15]. În opinia lui Ioan Paul al II-lea, astăzi „asistăm la apariția de modele de gândire etică ce sunt subproduse ale globalizării însăși și care poartă marca utilitarismului. Totuși, valorile etice nu pot să fie dictate de inovațiile tehnologice, de tehnică și de eficiență. Ele sunt înrădăcinate în însăși natura persoanei umane. Etica nu poate să fie justificarea sau legitimarea unui sistem, ci, mai degrabă, trebuie să fie tutelarea a tot ceea ce există uman în orice sistem. Etica pretinde ca

sistemele să se adapteze la exigențele omului, nu ca omul să fie sacrificat pentru salvarea sistemului” [15, p. 158].

În această ordine de idei, omul nu trebuie să „gestioneze” natura, el trebuie să învețe a coopera cu forțele ei cu scopul de a instaura o coexistență armonioasă cu tot ce este viu pe Pământ. Însă, cel mai complicat lucru îl reprezintă dezvoltarea unei atitudini față de lumea extrinsecă în sensul că ea există și are aceleași drepturi ca și fiecare om, că ea poate să supraviețuiască numai în condițiile non-violenței asupra ei [a se vedea: 16].

În concluzie, trebuie să remarcăm faptul, că fără a constitui o *etică globală*, un *Cod de norme etice și morale* creat pe baza sintetizării valorilor, normelor și principiilor morale a diferitor popoare și religii va fi foarte dificil, dacă nu imposibil rezolvarea celor mai stringente probleme cu care se confruntă omenirea la acest început de mileniu. Întru materializarea acestui scop, trebuie de instituit un dialog autentic între civilizațiile de pe Terra cu scopul de a asigura supraviețuirea umanității și a face posibilă dezvoltarea ei prin intermediul principiului continuității în dezvoltare a generațiilor umane.

Bibliografie:

1. Marga, A. *După globalizare*. București: Ed. Metror Press, 2018. - 350 p.
2. [Шохин, В.К. Ганс Кюнг и предполагаемый проект глобального этоса.](#) В: Вопросы философии, 2004, № 10, с. 65-73.
3. *Глобальная повестка дня для диалога между цивилизациями.* Принята резолюцией 56/6 Генеральной Асамблеи от 9 ноября 2001 года. Pe: www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dac_agenda.shtml.
4. *Parlamentul religiilor lumii. Declarația pentru o etică globală, p. 6-7.* Pe: <http://ru.scribd.com/doc/98794946/Declaratia-Parlamentului-Religiilor-Lumii#scribd>.
5. Gandhi, M. *Cele 7 păcate sociale sau cum să eviți răul din viață.* Pe: www.diane.ro/.../mahatma-gandhi-cele-7-pacat.
6. Capcelea, V. *Etica în fața provocărilor societății post-moderne.* Monografie. - Bălți: S. n., 2016. (Tipog. „Indigou Color”). - 142 p.

7. Giovanni, Paulo II. *Globalizzazione ed etica sociale*. In: *Aggiornamenti Sociali*, 2001, No 6/52, pp. 151-162.
8. Gorniak-Kocikowska, K. *The Computer Revolution and the Problem of Global Ethics*. In: *Science and Engineering Ethics*, 1996, 2 (2), pp. 131-136.
9. Gardiner, Stephen M. *Ethics and Global Climate Change*. In: [Ethics, Vol. 114, No. 3, April 2004](#), pp. 555-600.
10. Page, Ed. *Intergenerational Justice and Climate Change*. In: *Political Studies*, 1999, 47, pp. 53–66.
11. Jamieson, Dale. *Global Responsibilities: Ethics, Public Health and Global Environmental Change*. In: *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 1998, 5, pp. 99-119.
12. Jamieson, Dale. *Climate Change and Global Environmental Justice*. In: *Changing the Atmosphere: Expert Knowledge and Global Environmental Governance*, ed. P. Edwards and C. Miller, 2001, pp. 287-307.
13. Capcelea, V. *Dimensiunea etică a schimbărilor climatice*. În: „Știința în nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective, conferință națională (2015, Bălți). Conferința națională cu participare internațională „Știința în nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” 25-26 septembrie 2015, Bălți / col. red. Capcelea Valeriu [et. al.]. - Bălți: S. n., 2015 (Tipogr. „Indigou Color”), p. 165-167.
14. Maxim, S.-T. *Peripatethice*. - Iași: Ed. PIM, 2010. - 200 p.
15. *Повестка Дня на XXI век/ Agenda 21*. Pe: [http://www.r-komitet.ru/s i d/agenda21 /index.htm](http://www.r-komitet.ru/s_i_d/agenda21/index.htm).
16. Capcelea, V.; Capcelea, A. *Introducere în etica ecologică*. Chișinău: Ed. ARC, 2015. - 332 p.